

Az *Új Idők* mint női lap a két világháború között¹

A Herczeg Ferenc szerkesztette *Új Idők* az 1895 és 1945 közötti korszakok egyik meghatározó, tudniillik igen népszerű konzervatív irodalmi hetilapja volt. Gulácsy Irén leírása szerint „Munkatársai közt ott szerepeltek a nemzeti irányú magyar írógárda legkiválóbbjai” (*Az Új Idők Emlékkönyvéből* 1936, 128.). Tanulmányomban azonban nem a szépirodalmi rovatot, nem az ott megjelent verseket, novellákat vagy folytatásban közölt regényeket elemzem, hanem az olvasói–szerkesztői levelezésről, illetve politikai publicisztikáról, riportokról és képekről írok. Fő kérdéseim: az *Új Idők* mint a nőknek szóló konzervatív és nemzeti irodalmi lap mennyire volt konzervatív „nőpolitikájában”? Milyen nő-ábrázolásokat mutatott olvasóinak, milyen magyarországi és távoli országokból való „példa-képeket” (Beck 2005, 65) tartott követendőnek a két világháború között?

1. Bevezető módszertani megjegyzések

Az első világháború és a forradalmak után, a Horthy-korszakban a nőtörténet és a feminista mozgalmak, irányzatok új korszaka kezdődött Magyarországon. A feminizmus első hullámát, mint köztudott, nem egyszerűen apály követte, hanem a női jogokat kiterjesztő dualizmus szabadelvű világának, illetve a polgári demokrácia rövid időszakának a tagadása. Ennek következménye, hogy a nőkérdést, azaz a férfi és nő viszonyát, a nő magánéleti és nyilvános szabadságát, az emancipációs törekvéseket a korábbiaktól eltérő módokon kezdték tárgyalni, megjeleníteni.

Mit jelentett ez a változás?

A korábbi korszakhoz képest 1919-től fontosabbak lettek a progresszívnek nevezhető feminizmus és a nőt a férfival szemben korlátozni óhajtó irányzatok közötti átmenetek. Olyan ábrázolásokról van itt szó, amelyek egyszerre két érvelési hagyományhoz is kapcsolódni próbáltak, azaz amelyek két, egymással nehezen összehághatónak tűnő világnézet elemeit kombinálták. Ez jellemezte a jobboldali vagy konzervatív feminizmusoknak nevezett irányzatokat, amelyek

¹ Írásom a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

a női emancipáció célját a nemzeti és anyai értelmezési keretbe helyezték. Ha úgy tetszik: egyszerre voltak feministák és konzervatívok, feministák és az – internacionalistaként azonosított – feminizmus első hullámának – nemzeti szelleműnek ábrázolt – tagadói.

Ugyanakkor a progresszív vagy liberális feministák is használták a nemzeti–anyai értelmezési keretet, ugyanis saját törekvéseiket időnként ezzel próbálták elfogadtatni. (Azaz céljaikat a nemzeti–anyai értelmezés szempontjából pozitív értékekre hivatkozva akarták legitimálni.) Pető Andrea általánosabb érvennyel úgy fogalmaz: a női jogok és szerepek gyakran a nemzeti diskurzusba beíródva válnak láthatóvá (Pető 2003, 63).

Ez azonban a Horthy-korszak nőtörténeti megközelítésének csak az egyik nézőpontja. A másik, hogy a nagyvárosi társadalmakban, különösen a nagy háború hatására, természetes(ebb) lett a fizetett munkát végző, tanuló, önálló(bb), úgynevezett új nő típusa. Ez pedig azt jelenti, hogy a nőemancipáció hosszú folyamatához „társult” az az új politikai rendszer, amelyről általában (az 1920-as évekre gondolva biztosan) elmondhatjuk, hogy konzervatív, neobiedermeier (Szerb 1992, 483–485) világnézete ellentétes volt az egyenlőséggel.

A Horthy-korszakban hangsúlyossá vált „nemzeti” fogalmával ugyanakkor eltérő törekvéseket lehetett legitimálni. A „nemzeti” egyrészt korlátozó érv volt (már 1914 előtt is), amit a hatalmi-politikai érdekek szerint határoztak meg, másrészt a narratív technika sikerességétől függően „felszabadító”. Mindez azt jelenti, hogy a nőkérdésről szóló vitákban sokan egységesen szemlélték a női munkavégzést, a család belső viszonyait (férfi–nő egyenrangúságát), a szerelmi életet és a házasságot, a házasság motivációit, a válást, az öltözködést, a kozmetikumok használatát, a fogyókúrát, a főzni tudást – valamint a „nemzeti” kérdést (Magyarország „újjászületését” és ennek „feltételeit”). Ők azt képviselték például, hogy biztosítandó a nő joga a közügyekben való részvételre, de csak „a műveltsége és hazája igényei szerint”, úgy, hogy „anyaságával és feleségi viszonyával ellenkezésbe ne jusson” (Kenedi 1911, 55). Az egyenlőség korlátja tehát „csak” a „nemzeti érdek”. Mások viszont elválasztották egymástól ezeket az elsorolt területeket, életszférákat, és egyenként mutatták be, hogy nem ellentétesek a nemzetinek tartott értékekkel, célokkal, sőt, esetleg egybeesnek azokkal. Egyes, a nőemancipáció irányába mutató követelések így megfértek a „nemzetivel” és a „konzervatívval”.

Ebben a kontextusban próbálok értelmezni a két világháború közötti *Új Idők* című irodalmi hetilap mint női lap helyét írásomban. Némileg más módon teszem ezt, mint 2002-es úttörő tanulmányában Kádár Judit, aki századfordulós szépirodalmi szövegek, egy 1914-es olvasói levélre adott tanács, illetve egy 1944-es „női tízparancsolat” (amely szerint a nő célja „ura szolgálata”, részben a kifogástalan háztartás révén) alapján arra jutott, hogy a lap a nőkkel

és férfiakkal kapcsolatos sztereotípiákat terjesztette (Kádár 2002). Ezzel a több korszakot „összefogó” megközelítéssel szemben azt hangsúlyoznám, hogy a sztereotípiák éppen úgy változtak, alakultak, mint a nemi szerepek, pontosabban az ezekről vallott elgondolások (hiszen szorosan összefüggenek egymással). A különféle sztereotípiák társadalmi-történelmi kategóriák, amelyeket történeti kontextusukban érdemes értelmezni. Csak korszakról-korszakra lehet meghatározni, hogy mi (volt) sztereotípia. Sztereotípia például, hogy a nők a regényekben többnyire csak azt tudják megírni, ami valóban megtörtént, de ez nem (volt) sztereotípia egy olyan korszakban, amikor azt gondolták: a nők egyáltalán nem tudnak regényt írni.

Megközelítésem két további módszertani kérdést is felvet. Az egyik: tárgyalható-e az *Új Idők* női lapként, azaz igaz-e, hogy nem családi lap volt, amely a család férfi és nő tagjainak egyaránt olvasnivalót kínált? E kérdésben alapvető segítség Kádár Judit említett tanulmánya, aki az említett szövegek, valamint hirdetések elemzése révén bizonyítja, hogy nőknek szánt irodalmi lap volt (Kádár 2002, 79–80). Ez kiegészíthető azzal, hogy a két világháború között a lap rendszeresen közölt recepteket, divatcikkeket, alkalmanként szabásmintákat, valamint azzal, hogy az újabb és újabb előfizetőket szerző olvasók névsorában jobbra (átlagosan körülbelül 80%-ban) női nevek szerepelnek. Az olvasói leveleket szintúgy döntően nők írták nőinek gondolt ügyekről (szerelem, házasság, munkavégzés, tanulás), és csak elvétve férfiak (igaz, ők is magánéleti, szerelmi kérdésekről), illetve időről-időre nők leveleit közölték arról: milyen fontos is a lap az életükben.

Az *Új Idők* női olvasótábora – amint részben e levelek mutatják – heterogén lehetett: dolgozó nők, asszonyok, „férfiasan jövő-menő”, közéleti szerepet játszó nők, konzervatív asszonyok alkothatták (ezek, mint majd bemutatom, összeérő csoportok voltak). Továbbá – mint látni fogjuk – olvasták modern lányok és bakfisok is. Bizonyos hirdetőik viszont ennél biztosan többet tudtak az olvasókról. Például az *Új Időket* kiadó Singer és Wolfner cég, amely 1937-ben visszatérően hirdette a lapban Alice Lyttkens dolgozó asszonyokról szóló két regényét (egy ügyvédnőről szól a *Nem bizonyítható*, illetve egy orvosnőről a *Ne várjatok vacsorára*).

Részben éppen az említett levelekkel összefüggésben térek ki kicsit részletesebben a másik módszertani kérdésre: meghatározható-e a két világháború közötti *Új Idők* helye az elgondolt feminista–antifeminista skálán, azaz beszélhetünk-e arról, hogy az *Új Idők* (Thienemann Tivadar fogalmát használva) „papír-individuum” lett volna, abban az értelemben, hogy rátelepedett a létrehozóira. Igaz-e, hogy „inkább lap beszélt”, és „kevésbé az ember”, és hogy ez a „lapegyéniség” a feminizmus, a nőemancipáció ellen szólt volna és a nemi sztereotípiákat népszerűsítette volna?

2. Az Új Idők mint „papír-individuum”

Egy lap értelemszerűen csak akkor lehet világnézetileg egységes, ha mindenki pontosan ugyanazt gondolja adott kérdésekről, vagy ha a szerkesztők eme szempontból egységes lapot akarnak és ezt képesek is megvalósítani. Ennek a világnézeti egységnek természetesen az olvasók elé állított példaképek és az olvasói szövegek esetében is érvényesülnie kellett. Ebben az esetben beszélhetünk „papír-individuum”-ról.

Mint tudjuk, a tömegsajtó megjelenését és elterjedését éppen az újságírói egyéniség eltűnésével, háttérbeszorulásával szokás összekapcsolni. „Egyre inkább a lap beszél, egyre kevésbé az ember” – írta híressé vált könyvecskéjében a századelőn Biro Lajos:

„A legtöbb lap egyenesen arra törekszik, hogy az ítéletet mondó cikkeit – különösen a politikaiakat – uniformizálja. [...] Négy-öt ember írja a vezércikkeket és a világért sem lehet őket egymástól megkülönböztetni. [...] A publicisztika hőskora – legalább a napisajtóban – elmúlt. Az újság maga akar beszélni. És legfeljebb ünnepnapokon enged szóhoz jutni egyéniséget” (Biro 1908, 21–22).

Ehhez hasonlóan írta le az „idősajtót”, a „folyóírást” Thienemann Tivadar *Irodalomtörténeti alapfogalmak* című 1931-es könyvében. Eszerint a lap-egyéniesség kialakulásának részben a lapoknál követett névtelenség az oka, azaz az, hogy a terjedelem nagyobb vagy döntő részét aláíratlan cikkek töltik ki. A szerző „személytelenné halványítása”, „névtelenségbe rejtése” jó műfaji példája Thienemann szerint a vezércikk, amelyben „maga az élő papír-individuummá lett lap beszél és fejezi ki véleményét”. A szerző új típusa is megjelenik: a mindenben határozó, „a folyóírat szellemi individualitásának kialakítója”, a szerkesztő. Ennek eredményeként

„[a] papíros személyiség [...] véleményt mond, dicsér bírál, agitál, kérdez, felel, kimondott vagy elhallgatott célok felé tör és önmaga érvényesülését keres mindenek felett” (Thienemann 1931, 84).

Az „irodalmi mű” „fiatalabb testvére”, a „folyóírás” jellegzetessége még, hogy

„[m]indig újra szövi és szorosabbra fűzi a kapcsolatát a láthatatlan közönségével [...] mert folyton alakulva kerül az olvasó kezébe, az olvasó napi igényeihez alkalmazkodhatik, az olvasó maga is cselekvően befolyhat kialakításába, az Íróval együtt tovább és mindig tovább szövi a megkezdett fonalat és végül is úgy érzi, hogy az idősajtó az az irodalmi forma, amelyet maga teremtett, mely az ő gondolatait fejezi ki és az ő vágyait tolmácsolja a nagy világban” (Thienemann 1931, 182).

Eme szövegekhez két megjegyzést is érdemes fűzni. Ha az olvasók is alakíthatják a lapot, akkor nehezebben alakulhat ki a „papír-individuum”, a lap

„egyenlősége”, és inkább maradhat sokszínű; ennek az alakításnak a terepe az *Új Idők* esetében az olvasói leveleket feldolgozó „A szerkesztő üzenetei” rovat. Itt azonban, természetesen, nincs ellentét, hiszen – bár nem tudjuk, milyen mértékű és típusú, de – szerkesztői szelekció érvényesült. A kérdés tehát a szelekció módja (pontosabban, hogy beválogattak-e az itt és most egységesnek tételezett szerkesztői politikával összeháborúztatható témákat és véleményeket), illetve értelemszerűen a válaszok típusa. Azaz az olvasók formálták a lapot abban az értelemben, hogy bőséges nyersanyagot szolgáltatottak, de a szerkesztők, a rovat munkatársai (mint „kapuőrök”) döntöttek a megjelenésről.

A másik megjegyzés valójában annak hangsúlyozása, hogy nem csak az újságokra (nagy lapok) vonatkoztatva lehet beszélni a „papír-individuum” kialakulásáról, hanem általában a folyó-írás kapcsán. Igaz, számtalan olyan folyóiratot ismerünk, amelyet szerkesztői időlegesen sem tudtak egységes arculatúvá formálni: például a *Napkelet* szépirodalmi rovata, illetve az „Elvek és művek” rovat irodalomképe jelentősen eltért egymástól (Sipos 2011, 127–128).

Írásomban tehát azt vizsgálom, hogy az *Új Idők* esetében beszélhetünk-e „papír-individuum”-ról, arról, hogy „inkább a lap beszélt” és „kevésbé az ember”. Kérdésemet talán érdekessé teszi, hogy nemcsak aláírt cikkeket, hanem névtelen szerkesztői tanácsokat hozok fel példának. Azt ugyanis tudjuk, hogy a korszak elterjedt szokása szerint a napilapok aláírt (vezér)cíkké a szerző álláspontját tartalmazza, amely akár ellentétes is lehet a szerkesztő(ség) véleményével.² De lehetséges-e ugyanez „névtelen” cikkek esetében?

2.1. A nézetek pluralizmusa

Kádár Judit tanulmányában arra jutott, hogy az *Új Idők* paternalista álláspontot képviselt, a nemi sztereotípiákat erősítette, és az emancipációs törekvések káráról próbálta meggyőzni olvasóit (Kádár 2002). Ugyanakkor – Kádár tanulmányára utalva – Varga Virág is felhívja a figyelmet arra a „nem is annyira ellentmondásos” jelenségre, hogy a lapban szintén közöltek „szépirodalmilag értékelhető, talán feminista jellegűnek is mondható írást” (Varga 2011). Én most ugyanerre először 1920-ból hoznék példát: két, egymástól csupán két lapszámra, de a női emancipáció szempontjából „fényévnyi” távolságokra lévő, aláírt cikket. Az új nők típusával szimpatizáló, illetve a feminizmussal teljesen ellenséges írás ugyanazon hetilapban való megjelenése akkor is meglepő, ha 1920-as év szempontunkból is átmenetinek, diffúzknak tekinthető. Meglepő, hiszen itt nem „összeérő”, a narratívákban (például önleírásokban) hasonló elemeket használó, de eltérő nézetekről van szó. Meglepő lehet még akkor is, ha tudjuk: az *Új Idők*ben

2 Aláírt vezércikk oka lehetett természetesen még az is, hogy a szerző nevének presztízsnövelő/reklámmértéke volt.

ekkoriban arról jelentek meg cikkek, hogy a falusi nők valójában nem is örülnek a választójognak (H. Böske 1920, 100), és hogy ennél többet a feministák se kívánhatnak, akik – mivel elérték céljukat – nem jutnak többet olyan szerepre, mint a „kormányok leggyászosabbika” (a Károlyi-kormány) idején, amikor Bédy-Schwimmer Rózát Svájcba küldték diplomatának (Lyka 1920, 99). Vagy arról, hogy a szenvedések után újra a „természetes nő” lesz a népszerű: rehabilitálni fogják a „nők egy műfaját”, „amellyel a modern irodalom meglehetősen mostohán bánt: a háziasszonyok”-ét. „Kiderült” ugyanis, hogy a férjnek a legnagyobb segítség a háztartáshoz értő nő, a diplomás nő viszont nem tud kevés pénzből színvonalas otthont biztosítani (Fodor 1920, 116–117).

A részletesebben tárgyalandó antifeminista cikk szerzője a jogász és újságíró, Herczeg Ferenc korábbi lapjában, a *Magyar Figyelő*ben is publikáló Kenedy Géza volt (az *Új Idők*ben y-os formában írta alá a nevét). Írásának talán legmeghökkenőbb állítása az, hogy a nagyobb műveltségű nők „legnagyobb része” meddő (erre egy néhány évvel korábban kapott, az Amerikai Egyesült Államokról szóló levelet felidézve jutott; a levél szerint az USA-ban a nők gondolatai és érzelmei ijesztő mértékben távol kerültek a család intézményétől). Az 1920-as cikk szerint a nő Magyarországon a férfi „munkatársa” lett a „történet által reánkzúdított nagy-nehéz föladatokban, hűséges bajtársunk a sors ellen való nehéz küzdelemben”. Mert nem a „feminisztikus elméletek” („a régi feminizmus”, „a háború előtti vörhenyes feminizmus”), hanem a „közös szenvedés” hozza meg az „egyenjogúságot” (azaz nem az egyenrangúságot). Ezzel szemben:

„A régi feminizmus a család belső rendjének földúlásával akarta a társadalmi boldogságot biztosítani és síppal-dobbal, nádi hegedűvel erőszakolta magát az emberiségre” (Kenedy 1920, 192).³

A gondolat, amely szerint a haza szenvedésének közös átélésében és a haza közös gyógyításában a nő a férfi bajtársává válik, a Tormay Cécile vezette Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének lapjában, a *Magyar Asszonyban* volt ekkoriban népszerű (de az említett Lyka Károly is írt erről). Csernoch János esztergomi érsek, Mártonffy Károly és a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Berzeviczy Albert is ugyanazt fejtegették: a magyar asszonyok, miként a bibliai asszonyok, „példát mutatnak a megcsúfolt és keresztrefeszített Magyarországhoz való hűségben” (Csernoch 1922, 3); és nekik „A nemzeti társadalom munkájában való részvétel ma már nemcsak jog[uk], hanem kötelesség[ük]” is (Mártonffy 1922, 14). A nők a háború alatt példát mutattak „hadi jótékonyásban”, aktuálisan

3 Idézett 1911-es írásában is úgy vélte, hogy a feminizmus „kozmpolita” és „szociális demokrata formája” egyik célja „a meglévő társadalmi fölfogások és intézmények meglazítása”, „fölbontása”, „földúlása” (Kenedi 1911, 53).

pedig – így Berzeviczy – a „megcsonkított és megsebesült, árva és fogoly” haza „gondjának viselése” a feladatuk (Berzeviczy 1920, 1).

Tormay Cécile *Bujdosó könyvében* is feltűnt Hohenlohe Károly herceg, 1922-ban a MANSZ kecskeméti gyűlésén pedig ettől kissé továbbbrugaszkodva kijelentette: most „az egész világon [háború] dúl a keresztény világeszme ellen”, ezért a férfiaknak és a nőknek egyaránt dolgozniuk kell a győzelemig – „De csak addig, amíg szükséges, azután [a nő] térjen vissza tűzhelyéhez, éljen a családjának” (Asszonyok munkája 1920, 28). Ugyanitt Tormay azt fejtette:

„[a nők] munkájukkal segítsenek kitörölni a vérző vonalakat, melyek sebként égnek az ország testén [sic!]. A férfi megsebesült a háborúban testileg, lelkileg. Amíg kipiheni magát [!], kell hogy az asszonyok legyenek élesztői a tűznek” (Asszonyok munkája 1920, 29).

A református püspök, Ravasz László ugyancsak *A Magyar Asszonyban* közölt *Az új női typus* című cikke Kenedy gondolatmenetének másik részével mutat hasonlóságot. Nevezetesen azzal, hogy a világháború utáni korszakban a nőnek „emberibbnek” kell lennie – azaz értelmezésében szakítania kell a megelőző időszak „féktelen individualizmusával”, amelynek „egyetlen ellensége volt: az erkölcsi törvény” (Ravasz 1922, 2). Az új női típusnak „nemzetibbnek” kell lennie (miként Kenedytől Mártonffyig sokan gondolták), a kultúrfőlény elérése érdekében:

„Magyarnak lenni ma annyit jelent, mint *különbnek* lenni, önmegtagadónak, testvériesnek, szelídnek s mégis elszántnak; [...] hont foglalni, polgáriasodni, christianizálódni, reformálódni, felszabadulni, turáninak s világpolgárnak lenni” (Ravasz 1922, 4 – kiemelés az eredetiben).

★

Kenedy Géza írása után két héttel jelent meg a szerkesztők számára valószínűleg ismeretlen Mók Ferencné három oldal hosszú amerikai élménybeszámolója (a nevét eredetileg Mák Ferencnéként adták meg, és csak két héttel később helyesbítették). Mók az előbb említett uraktól teljesen eltérő módon ítélte meg a férfi és nő közötti viszonyok változását. Cikkének elején az amerikai nők „egészséges életfilozófiája” és „egyszerűen nemes pszichéje” miatti örömét fejtette ki. Mert ő úgy látta, hogy az amerikai nő „Öszinte, okos, impulzív, természetes és önálló, széles látókörű és vállalkozó szellemű”, céltudatos és mentes a szentimentalizmustól. „Minden pálya nyitva áll” előtte, az egyetemeken hűséges barát, részt vesz a férfihallgatók „minden szórakozásában, a kicsinyes prűderiától teljesen mentesen” (Mók 1920, 242).

„A fiatal leányok önállóságát, jól neveltségét jellemzi, hogy bár feltétlenül tiszteli szülőit, de életét saját ízlése és vágya, hajlama szerint osztja be. [...] Azzal érintkezik, akivel akar és

férjválasztásnál a szülőket a fait accompli elé állítja. A gardírozás itt ismeretlen fogalom” (Mók 1920, 243).

Mók cikke azért is érdekes, mert itt a külföldi példa ismertetése képviselte a feminisztikus hangot a lapban. Azaz arról van szó, hogy a tradicionális és antifeminista világnézet alternatívájaként egy távoli „példa-képet” ismerhettek meg az olvasók. Erre pedig máskor találunk példát az *Új Idők*ben, ha nem is ennyire „egyértelmű” helyzetben. 1936 elején jelent meg Bónyi Adorján „Akereső feleség” című szkeccse, amely „a” férj panaszát a dolgozni kezdő feleségére, aki így már csak viszi a pénzt, és nem törődik a háztartással (Bónyi 1936, 164–166), továbbá Ebeczki György színikritikája, amely szerint ma már nincsenek „megnemértett asszonyok”, mert a nők dolgoznak, hogy „segíthessenek az élettársukon” (Ebeczki 1936, 179). Már ezekben az írásokban is feltűnők a részben egymással ellentétes ábrázolások: bár a nő mind a két esetben alávetett helyzetű, de míg a második szerint hasznos a munkavégzése, az első szerint értelmetlen és haszontalan. Serák Julianna színikritikája viszont határozottan „munkapárti”: szembeállítja ugyanis egymással a nőit (a „dologtalan úrikisasszonyt”) és az emberit (a dolgozó lányt), és utóbbit mutatja magasabb rendűnek (Serák 1936, 103).⁴ Ugyanígy a nemek modern viszonyát – és a „férfias” módosulását – mutatja be a négy hasábon át közölt, körülbelül fél kolumna terjedelmű, de két oldalra tördelt kanadai beszámoló, amely a szerkesztő üzenetek között jelent meg. Ebben szó esik arról, hogy Vancouverben rengeteg ingyen strand és tenispálya, továbbá egy hatalmas, belépőjegy nélkül látogatható park található, hogy ott „a legszegényebb negyedekben is fürdőszoba van és központi fűtés”, és arról is, hogy a házimunkában a férfiak szintén igen tevékenyek.

„Az itteni legkacifántosabb férj is papucshős, a magyar fogalmak szerint. Ha vendég van vacsorára, a házigazda szervíroz. [...] Piaci táskával is gyakran látni a férfiakat [akik azért segítenek, hogy] azután együtt olvashassanak, vagy meheessenek szórakozni” (P. V. Vancouver 1936, 37 – kiemelés az eredetiben).

A szerzői szándék itt egyértelműen az, hogy vonzó példát mutasson, hiszen a Magyarországról nézve irigylésre méltó jólétet kapcsolta össze a modernizált és harmonikus családi kapcsolatokkal.

Egy évvel később a külföldi példa már kevésbé hangsúlyos, mint 1936-ban vagy pláne 1920-ban volt. Az *Új Idők* állandó illusztrátora, Mühlbeck Károly egyik rajza ugyan „Állást vagy férjet követelnek az állástalan tanítónők” (Mühlbeck 1937, 465) aláírással jelent meg, ami rímelt arra a felfogásra, hogy a nő akkor „önállósodik”, ha „szerelmi” problémái vannak. Ahogy Horovitz Gusztáv fogalmazta 1905-ös tárcájában: „A feministák a szerelem, a házasság és a szeretkezés mellőzöttjeiből kerülnek ki” (Csáth 1995, 461). Ugyanebben a

4 A nő–ember hierarchikus viszonyára lásd Bock 1990, 33–34.

számban közölték K. Tóth Lenke „Mai asszony” című amatőr versét a régi és a mai asszony közötti különbségekről. Eszerint

„A békebeli asszony csendes
Volt, mint a harmatos virág.
[...]
Nem tudta, mi a harcolás”

Rége a férje küzdött érte, ma viszont a nő küzd, hogy a férfit álláshoz segítse.

„Az élettől kegyelmet sír ki
A leigázott férfinék
S ahol a zord szív ellenállna
És az asszonyt nem érti meg,
Ott előveszi győzhetetlen,
Lebíráhatatlan fegyverét:
Felmutatja a mindenségnék
Szent ostyaként a gyermekét!” (1937/1, 476.)

Ehhez hozzá kell azonban tenni, hogy az *Új Idők*ben ekkor vita zajlott a női munkavégzésről. Előbb a történész Bobula Ida, a művészettörténész dr. Hoffman Edith, Kenessey Gizella író, dr. Luby Margit tanár-néprajzkutató, az országgyűlési képviselő Melczér Lilla, az író-újságíró Szederkényi Anna és dr. Teszler Dóra szólt erről (A nő és a hivatal 1937, 123–125), majd „A szerkesztő üzenetei” rovatban hozzászólásokat közölt a lap („Egy volt dolgozó nő” 1937, 253–254; „Erzsébet asszony” 1937, 323–324), egyet egyenesen Kanadából („I. Z.-né Winnipeg, Kanada” 1937, 481). Ebben a számban jelent meg Sz. Weress Jolán „Ausztrália közéről” című könyvének némely részlete is, például arról, hogy Ausztráliában csak a leggazdagabbak engedhetik meg a cselédtartást, és ők emberszámba is veszik a nekik szolgálót. Továbbá a férfiak és nők közötti egyenlőség olyan mértékű, hogy „a hölgy is meghívhatja a férfit étterembe, uzsonnára, vagy vacsorára és a meghívást el nem fogadni: sértés” (Sz. Weress 1937, 316).

2.2. A „férfiasan jövő-menő” és az „anyai-nemzeti” értelmezési keret

Az *Új Idők* 1937 elején nemcsak a dolgozó, hanem a politizáló asszonyok kérdését is megtárgyalta. Az utóbbi kapcsán Bánki Évát idézném, aki szerint Tormay Cécile a *Bujdosó* könyvében „új nőszerepet teremtett: az izgága, férfiasan jövő-menő, mindenhol összeesküvéseket leleplező írónő alakját” (Bánki 2008, 92). Bánki leírását alapján azt mondhatjuk: a jobboldali feminista nőt általában egyrészt kissé „izgága”, „férfiasan jövő-menő” fajtának mutatták, másrészt – ugyancsak általában – az anyai-nemzeti keretben értelmezték és/vagy ábrázolták

„jövés-menését”. Részben igaz ez a leírás Tormayra, de teljesen igaznak tűnik az elmúlt évtizedekben keveset emlegetett országgyűlési képviselőre, Melczer Lillára, akinek élettörténetét (ha máshonnan nem) 1937-ben ismerhették meg az *Új Idők* olvasói. A konzervatív-keresztény programmal, nem hivatalos kormánypárti jelöltként az 1931-es választásokon csalás miatt elbukott Melczer Lilla 1932-ben pótválasztáson jutott be a törvényhozásba. Portréja szerint 28 évesen elvált, majd politizált, agitált és dolgozott (a 2400 holdas családi birtokát egyedül irányította). De, mint önálló életében hangsúlyozta, politikai-közéleti tevékenységbe szigorúan csak azt követően kezdett, hogy felnevelte a három gyermekét, mert szerinte a nő számára a legfontosabb a család és a gyerek. Az (ön)portré szerint a választási kampányok időszakában együtt ivott a férfakkal. Melczer azt is kifejtette, hogy őt nem zavarja, ha a nők rúzszt használnak.⁵ Szerinte ez önmagában nem a probléma; ő a dolgozó nőt nem korlátozná, mert a baj a „dologtalan”, „úgynevezett mondain nő *magánéletében*” van.

„Öltözködés, kis hiúságok: ez tölti ki az életüket. Mennyivel komolyabb ember a dolgozó nő! És mégis: egyre jobban megnyirbálják [a dolgozó nő] jogait. Pedig ha eltarthatja a családját, ha erre kényszerül, akkor nem szabad elvenni tőle a jogot, hogy sorsába maga is beleszólhasson. Elismerem, hogy választójoga ellenére az egyszerű nő általában nem sokat ért a politikához. *De az egyszerű fiatal férfi sem!*” (Asszonyok a parlamentben 1937, 374 – kiemelés az eredetiben).

Érdekes „jövő-menő” asszony volt Toperczer Ákosné is. Tagja volt a baloldali La Fontaine Irodalmi Társaságnak és a Keresztény Magyar Asszonyok Pártszövetségének, igazgatósági tagja a Magyar Egyesületnek a Leánykereskedelem Ellen, tagja Budapest törvényhatósági bizottságának és a Magyar Teozófiai Társulatnak, ráadásul 1936 és 1939 között országgyűlési képviselőként tevékenykedett. A nőkre viszont a nyilvánosságban szociálpolitikai feladatokat akart bízni, ellenezte a teljes egyenjogúságot, és ugyancsak az *Új Idők*ben hangsúlyozta: „Vigyázok rá, hogy férjem és gyermekeim ne érezzék, hogy a feleség és az édesanya nincs odahaza” (Asszonyok a parlamentben 1937, 376).

Természetesen még hosszan lehetne példákat hozni olyan, a közéletben, a nyilvános térben aktív és sikeres nőkre, akik az anyaság, a háztartás, azaz általában a reprodukciós tevékenységek fontosságát hangsúlyozták. A két országgyűlési képviselőnő közül Melczer Lilla esetében azonban mindenképpen felmerül annak a lehetősége, hogy ő mindezt, legalább részben, az új női szerepei legitimálása érdekében „említi”. Hozzá képest Toperczer Ákosné, valamint az inkább liberális feminista (Asszonyok a magyar törvényhozásban 1931, 105–106)

5 1931-ben Budapest város alkalmazottainak rendeletben tiltotta meg, hogy munkahelyükön, azaz a városházán rúzsozzák a szájukat, hogy ők is dohányozzanak, mint a férfiak, továbbá előírták, hogy „egyszerű és komoly” ruhát kell viselniük (Horváth 1931, 99).

Dolgozó Asszonyok Lapjában bemutatott, Párizsban élő, sikeres szobrász, Földes Lenke önleírása is koherensebb. Toperczer hangsúlyozta, hogy ő nem feminista, Földes pedig leszögezte: szerinte „[...] az igazán produktív munkát végző nő [...] az igazán dolgozó nő: az anya” (Neu 1935, 83).

A „jövő-menő” nők tehát a régi és az új női szerepeket nem ábrázolták egymással ellentétesnek, illetve ezeket a szerepeket egyaránt nemzeti keretben értelmezték, vagy legalábbis így jelenítették meg. Ez azonban egymástól eltérő felfogású csoportok számára is elfogadható értelmezési keret volt a Horthy-korszakban, amint ezt a kifejezetten „új nőknek” készített *Dolgozó Asszonyok Lapja* első számának címlapja mutatja. A Szabó Lucy rajzolta címlapképen egy fiatal, rövid hajú, városias ruhában lévő nő vet, napfelkelte idején. Értelmezésemben itt a dolgozó „új nő” figuráját a termékenységhez kapcsolták, azaz utóbbival tették legitimé az előbbi. A napfelkelte a „magyar hajnalra”, azaz az elvesztett területek visszaszerzésével járó „magyar feltámadásra”, egy szebb „magyar jövőre” utalhatott. Ezt támasztja alá, hogy a „hajnal”–„magyar hajnal”, illetve a „feltámadás” összekapcsolása 1919-től kezdve elterjedt volt (lásd például Tormay 1937, 18). – Ezen kívül a szerkesztőnő beköszöntő vezércikke is azt hangsúlyozta: a dolgozó asszonyok érdekvédelme és támogatása segít közelebb jutni „boldogabb, megértőbb, békés jövődökhöz, nagy Magyarország újjászületéséhez” (Bródy 1928, 3).

A jobboldali feministák tehát ápolták az anyaság kultuszát – részben a hagyományos női szerepelvárásoknak megfelelően, részben a határrevízió sikere érdekében (a sok magyar gyermek ugyanis benépesíti majd a visszacsatolt területeket, a fiúk idővel katonának állhatnak). Annak, hogy a liberális „új nők” is a revíziós értelmezési keretben helyezték el magukat, az egyik oka a minden politikai irányzatot jellemző revíziós politika, a másik pedig az, hogy ez növelte elfogadásukat, csökkentette a „támadási felületet”, azaz a női jogokat és szerepeket a nemzeti diskurzusba beírva próbálták láthatóvá tenni (*Dolgozó Asszonyok!* 1931, 1).

2.3. A szerkesztő üzenetei

A névvel közölt cikkek nem annyira a szerkesztőség nőkérdésről vallott (még most is egységesnek tételezett) felfogását mutatják, hanem inkább a belső pluralizmust, amelyet a két háború között változó hangsúlyok jellemeztek: mint láttuk, idővel a lapban több „feminisztikus” írás jelent meg. A Singer és Wolfner, illetve más cégek hirdetési a kiadói politikáról, a hirdetési felületek értékesítésének eredményességéről és az olvasótáborról alkotott elgondolásokról tudósítanak. Továbbá az *Új Időkben* megszólaló (politizáló) nők (ön)leírása is formálta a lap nőpolitikai profilját. Talán logikusnak tűnik az a feltételezés, hogy

a férfi–női viszonytal (házasság, szerelem, szakítás), a tanulással és a munkával kapcsolatos szerkesztői válaszok, tanácsok egységesebbek lesznek, és ezek alapján egy szempontból kirajzolódik vagy kirajzolódhat az *Új Idők* lapegényisége. (Természetesen még akkor is, ha – mint láttuk – „A szerkesztő válaszol” rovatban közzétették alkalmanként az olvasók beszámolóit, vitáikat.)

Az olvasói levelekre adott válaszok alapján azt látni, hogy eltérő, egymással nehezen összehévíthető tanácsok születtek. Például abban a kérdésben, hogy szerelemből, szeretetből vagy esetleg érdekből házassodjon-e a fiatal leány. Azaz a tradicionális megoldást válassza-e és a hagyományos okokat fogadja-e el férjhez menéskor (ennek lényege, hogy a férj pozíciója határozza meg választását, mivel ez biztosítja a társadalmi helyzetét), vagy a nők újabb típusát követve önállóan, az érzelmei alapján döntson.

1920-ban egy fiatal lánynak azt tanácsolták, hogy ne adja fel álmait, és várjon a számára ideális férfira, aki nagyon gazdag, vagy aki iránt szerelemre lobbanhat:

„Tanácsot adni bajos lenne, mert úgy-e, az lenne az egyetlen segítség, ha „Ő” eljönne és azt mondaná: „Gyerünk a paphoz angyalom” – A baj az, hogy ezeket a varázsszavakat nem „Ő” mondja, hanem más. „Ő”, mint a legtöbb esetben, fiatal, szép, kedves, szellemes, bátor, – egyetlen hibája van csak: szegény ember. Más, mint majdnem mindig, idősebb, kicsit talán krákogós is, okos, de nem szellemes, józan, de nem megértő, azonban van egy nagy előnye: el tud tartani egy asszonyt. [...] ha az a másik nagyon gazdag volna és olyan úri jólétet tudna kínálni, amely feledtetni tud sok egyebet, akkor... akkor talán okos dolog volna szakítani az álmokkal. Így azonban mintha kissé könnyen akarná feladni a reményt?” (János 32. 1920, 41).

Két héttel később ehhez *részben* hasonló tanácsot adtak (felülemelkedve azon a korábban inkább erkölcsstelennek minősített helyzeten, hogy a nő egyszerre két férfinak is engedje az udvarlást). Azt állították, hogy az érzések a legfontosabbak, és nincs az a vagyon, ami pótolni tudná a szeretetet:

„Ne nézzen anyagi javakat, társadalmi állást, hanem csak azt: melyik iránt érez valódi, igaz szeretetet? Mert erkölcsös, boldog házasságnak csakis a kölcsönös szeretet lehet az alapja, minden egyéb csak hazugság, önámítás, amely előbb utóbb megbosszulja magát” (Asszony, aki szeret 1920, 61).

Egy hónapra rá viszont már azt olvashatták a kíváncsiak, hogy nem annyira az érzelmek a fontosak, mint inkább a biztos megélhetés. A jellemes és kellemes férfit, aki el tud tartani egy asszonyt, a feleség idővel majd megszereti (kicsit korábban az ilyen férfi még „másik” lett volna, a fiatal lány pedig nem választhatta volna őt, mert várnia kellett az igazira; mondjuk azért, mert a szeretet fontos):

„Ne azon sírjon kedves kisasszony, hogy Önnek miért nem jut osztályrészül az a sors, ami más leánynak, aki szerelemmel szereti a vőlegényét, hanem vigadjon azon, hogy a Gondviselés, amint írja, egy jó anyagi viszonyok között élő, jó családból való, jellemes

és kellemes fiatalembert juttatott Önnek vőlegényül. Ilyen szerencsét holmi holdvilágos ábrándképért, nem viszonzott, titkos szerelemért elszalasztani vétkes oktalanság lenne, amit később meg is bánna keservesen. Ha majd férjhez megy, meg se fogja érteni, hogy ilyesmire még csak gondolt is valaha, mert egészen bizonyos, hogy *meg fogja szeretni az urát*” („Fehér almavirág” 1920, 121).

Érdekes ugyanakkor, hogy eme tradicionális világképet mutató, konzervatív szerkesztői válasz után azt tanácsolják az elhagyott lánynak: kezdjen ki egy másik fiúval, és így tegye féltékennyé az első férfit, hátha visszamegy („Egy előfizető leánya” 1920, 121).

Nagyjából egy évtizeddel később egy újabb típusú válasz született. Eszerint:

„Igaz, hogy a szeretet és a megbecsülés fontosabb a házasságban, mint a szerelem, mégis azt mondjuk: tizenhétéves lánynak, akit még hozzá nem is a kényszerűség hajt bele a házasságba, kár szerelem nélkül férjhezmenni. [...] szerelmes menyasszonynak lenni, kétségtelenül egyike az élet legszebb ajándékainak” (Hortenzia 185 1931, 123).

Ez azonban nem jelentette azt, hogy a nő életcéljának csak a házasságot és a gyereket tartották volna. A férjhez menés „magában véve még nem boldogság” – szolt helyeslően a tanács – és az „egyedülálló leány is szép, tartalmas, nyugodt, harmonikus életet” élhet („Új Idők 32.” 1931, 129).

A szerkesztői válaszok tehát azt mutatják, hogy a nőkérdés fontos eleme, részkérdése kapcsán nem beszélhetünk egységes álláspontokról. Továbbá születtek „modernista” válaszok is: ilyen volt az előbb említetten kívül például a nők munkavállalását igenlő, és sajátos női munkakörökről szót sem ejtő tanács („Hóra I.” 1920, 265), vagy a „hazug együttlétnél” a szakítást (a szövegből kikövetkeztethetően: a válást) erkölcsösebbnek mutató válasz („Csalódott 3.” 1920, 121), vagy annak elfogadása, hogy a nő is lehet kezdeményező, és nem kell megvárni, amíg a férfi újra udvarolni kezd („Ad Astra” 1936, 39). A modern nőkre panaszkodó olvasónőnek (aki szerint ezek „önállóságra törekvő, élni vágyó és rendkívül hiú, tetszeni és feltűnni vágyó természetű [...]”, „összesimulva táncol[ó]” és flörtölő nők) középutas választ adtak:

„A lelke mélyén nem változott meg a nő, csak a modorán, a külső megjelenésén volt kénytelen változtatni. Elismerjük, hogy ez is bizonyosfokú gyöngeségre vall. Szébb volna nem-megalkudni, nem kiegyezni ötven százalékban a korszellemmel [...De] Lélekben mi is »régimódiak« maradtunk [...]” (Szeretném 1931, 191).

Érdekes módon rímmel erre a „forma új–tartalom régi” értelmezésre a hetilap egyik 1930-as címlapja, ahol a neobiedermeier irodalom egyik jelese, Csathó Kálmán új regényét egy rövid, ondolált hajjú, rúzszt és szemfestéket használó lánnyal népszerűsítették (1930/1). Ám az előbbi olvasói levelet tartalmazó szám címlapján a modern vagy új nők néhány igen szembetűnő attribútuma figyelhető meg, miközben semmi se utal a „régiságra”. Sietés szünetében a

természetesen nadrágot viselő, rövid hajúnak tűnő nő égő cigarettájáról gyűjtja meg a mellette álló férfi cigarettáját (1931/6). Az évtized elején megjelenő divatképek között szintén találunk modern vagy új (magas, vékony, rövid hajú, férfias ruhát, például nyakkendőt viselő) nőket (Tavaszi 1930, 370, 371).

3. Következtetés

A kérdésre, hogy a férfi–női viszonytal kapcsolatos szerkesztői válaszok (vagy esetleg a cikkek, illusztrációk) alapján kirajzolódik-e az *Új Idők* lapegényisége, annak ellenére nemmel felelnék, hogy a lap szerkesztői, munkatársai ezt másként ábrázolták. A férfi szerkesztő által irányított, „körülbelül tizenöt munkatárs” („van közöttük pap, vezérkari tiszt, egyetemi tanár, főiskolai főigazgató, orvos, író stb.”) által írt „A szerkesztő üzenetei” rovatban megjelent írás szerint ugyanis:

„Az *Új Idők* nem egy vagy több író, újságíró, embert jelent, hanem: életfelfogást, világnézetet. Nem az a fontos, hogy [szerkesztői] válaszainkat kik fogalmazták meg. A válasz szelleme, az elvek, az életfelfogás, a világnézet a fontos. Írók és szerkesztők elmúlhatnak, de az a szellem, az a lélek, amely sorainkat áthatja, reméljük, tovább fog élni, mint egy ember” (Szép város 1930, 123).

Az *Új Idők* mint női lap a két világháború között tehát sokarcú orgánus volt. Jelentek meg benne durván antifeminista írások, a hagyományos női szerepeket, valamint a nőemancipációt, a női önállóságot népszerűsítő szövegek (olvasói levelek, cikkek, hirdetések) is. Nem „papír-individuum”-ként beszélt, amit az is mutat, hogy a liberális feminista *Dolgozó Asszonyok Lapjával* és a konzervatív „feminizmustagadó” *A Magyar Asszonnyal* is összekapcsolható. Ez a politikai-társadalmi környezet változásával magyarázható.

A Horthy-korszak politikai értelemben uralkodó pozíciójába az az ideológia került, amely a feminizmust mint nemzetközi és a természet rendje ellen való felfogást és mozgalmat elvetette. A „nemzetietlen” feminizmus elutasítása részben a századelő irodalmi, politikai, a család intézményét is érintő „nyugatos versus nemzeti” vitáira vezethető vissza (Balázs 2011, 87–88), részben a nacionalizmus trianoni békeszerződés miatti felerősödésével függ össze. Utóbbi következménye, hogy a férfiak és a nők egyik legfontosabb feladata az ország újjáépítése és a revízió lett, ami a nők esetében az anyai-reprodukciós feladatok hangsúlyozásával járt együtt.

Ennek a világgépnek azonban kialakult egy „modernistább” irányzata, mégpedig azért, mert a feminizmus első hulláma hatására a nagyobb városokban természetes lett a dolgozó, önálló középosztályi nő, amit a világháború, majd a gazdasági világválság csak még természetesebbé tett (Nagy 1994, 160–163).

Elfogadottabb lett, hogy a nők képesek tanulni, egyetemre járni, hogy a középosztályi nők dolgoznak, és akár „férfiás” munkakörökben is megállják a helyüket. Megváltozott a kor nagyvárosi emberének „világképe”: amellet, hogy a különféle diskurzusokban fontosabb lett a nemzeti érzés, nem minden konzervatív akart visszatérni a feminizmus első hullámát megelőző időszakhoz. Ennek érdekében dolgozták ki a nem férfiás és nem kozmopolita, hanem nőies és nemzeti alapú emancipáció-elgondolást.

A normák változását láthatjuk akkor is, ha beleolvasunk az *Új Idők*be, amelynek szerkesztői, munkatársai nem botránkoztak meg azon (vagy ha megbotránkoztak, nem szóltak róla), hogy férfiak és nők a házasság előtt is szerelmi kalandokba bocsátkoztak. Ezek a szerkesztők természetesnek vették, hogy a középosztályi nők dolgoznak.

Az *Új Idők* mint női lap pozíciójának a meghatározását tehát részben a társadalmi változások követése nehezíti meg. Ezen a lassú alkalmazkodáson, követésen kívül részben az, hogy a korábbi egyértelmű feminista–antifeminista szembenállás mellett igen fontosak lettek az „átmenetek”, a nem koherensnek tűnő álláspontok, a női emancipációval részben ellentétes, illetve azt részben elfogadó nőábrázolások. Ha utóbbiakat saját korukban vizsgáljuk, akkor látjuk, hogy nem minősültek sztereotip ábrázolásoknak.

Hivatkozások

Szakirodalom

- Balázs Eszter (2011). A Magyar Figyelő és a Nyugat. In Finta Gábor és mások (szerk.): *A Nyugat párbeszédei. A magyar irodalmi modernizáció kérdései* (pp. 78–113). Budapest: Argumentum.
- Bánki Éva (2008). Lobogó sötétség. (Tormay Cecil: Bujdosó könyv). *Múltunk*, 3, pp. 91–104.
- Bock, Gisella (1990). A nőkkel foglalkozó történetírás az NSZK-ban és nemzetközi összefüggésben. In Vári A. (szerk.): *A német társadalomtörténet új útjai* (pp. 27–35). Budapest: BKE, Közép- és Kelet-Európai Kutatási Központ.
- Csáth Géza (1995). *Rejtelmek labirintusában. Összegyűjtött esszék, tanulmányok, cikkek*. Szerk.: Szajbély Mihály. Budapest: Magvető
- Kádár Judit (2002). „Otthonod az uradé”. Három 20. századi magyar képes hetilap nőképe. *Médiakutató, tél*, pp. 78–94.
- Nagy Beáta (1994). A nők kereső tevékenysége Budapesten a 20. század első felében. In Hadas Miklós (szerk.): *Férfiuralom. Írások nőkről, férfiokról, feminizmusról* (pp. 155–175). Budapest: Replika Kör.
- Papp Barbara (2006). Nőoktatás és „képzett nők” a két világháború között. In Kövér György (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok* (pp. 713–756). Budapest: Századvég.

- Pető Andrea (2003). *Napasszonyok és holdasszonyok. A mai magyar konzervatív női politizálás alaktana*. Budapest: Balassi.
- Sipos Lajos (2011) Válaszlehetőségek az irodalmi és társadalmi modernizáció kérdésére: a Napkelet és a Magyar Szemle. In: Finta Gábor és mások (szerk.): *A Nyugat párbeszédei. A magyar irodalmi modernizáció kérdései* (pp. 114–136). Budapest: Argumentum.
- Szerb Antal (1992). *Magyar irodalom története*. Budapest: Magvető.
- Thienemann Tivadar (1931). *Irodalomtörténeti alapfogalmak*. Pécs: Danubia.
- Varga Virág (2011). Előszó. Írónők, költőnők a 20. század első felében. NemCsakNem, 1, Elérhető: <http://www.nemcsaknem.hu/index.php?menu=3>

Források

- A nő és a hivatal (1937). *Új Idők*, 4, 123–125.
- A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége az egyetemi ifjúságért (1927). *A Magyar Asszony*, 7–8–9, p. 207.
- Asszonyok a magyar törvényhozásban (1931). *Dolgozó Asszonyok Lapja*, 7–8, pp. 105–106.
- Asszonyok a magyar törvényhozásban (1931). *Dolgozó Asszonyok Lapja*, 7–8, pp. 105–106
- Asszonyok a parlamentben (1937). *Új Idők*, 11, 374–376.
- Asszonyok munkája az országban (1922). *A Magyar Asszony*, 3, pp. 27–31.
- Bánhegyi Jób (1939). *Magyar írónők*. Budapest: Szent István Társulat.
- Berzeviczy Albert (1922) Néhány szó a magyar nők hivatásáról. *A Magyar Asszonyok Lapja*, 7–8, pp. 1–3.
- Biro Lajos (1908). *A sajtó lélektanához*. A Huszadik Század Könyvtára, 31. k.
- Bónyi Adorján (1936). A kereső feleség. *Új Idők*, 5, pp. 164–166.
- Bródy Ernőné (1928). Dolgozó asszonyok, leányok. *Dolgozó Asszonyok Lapja*, 1, p. 1.
- Csernoch János (1922). A nemzeti feltámadás. *A Magyar Asszony*, 4, pp. 3.
- Dolgozó Asszonyok! (1931). *Dolgozó Asszonyok Lapja*, 1, p. 1
- Ebeczki György (1936). Házasság. Bemutató a Magyar Színházban. *Új Idők*, 5, p. 179.
- Fodor Gyula (1920). A dáma, a démon és az asszony. *Új Idők*, 7, pp. 116–117.
- H. Böske (1920). Általános titkos a vidéken, *Új Idők*, 5, pp. 100.
- [Horváth Irén] h. i. (1931). A rúzs- és púderrendelet margójára. *Dolgozó Asszonyok*, 6, p. 99.
- Jelentés a debreceni Horthy Miklósné Leányotthonnak 1926–1927. első évi működéséről (1927). *A Magyar Asszony*, 7–8–9, p. 208.
- Kenedi Géza (1911). Magyar feminizmus. *Magyar Figyelő*, 1, pp. 51–61.
- Kenedy Géza (1920). Az első fecske. *Új Idők*, 10, pp. 192–193.
- [Lyka Károly] Sz. J. (1920). Nők az alkotmányban. *Új Idők*, 5, p. 99.
- Mártonffy Károly (1922) A nemzeti lélek integritása. *A Magyar Asszony*, 4, pp. 14–15.
- Mók Ferencné (1920). Az amerikai nőkről. *Új Idők*, 12, pp. 242–244.
- Mühlbeck Károly 1937 Állást vagy férjet követelnek az állástalan tanítónők. *Új Idők*, 13, p. 465.

- Neu Jolanda (1935). Látogatás Földes Lenkénél. *Dolgozó Asszonyok Lapja*, 5, p. 83.
- Ravasz László (1922). Az új női típus. *A Magyar Asszony*, 3, pp. 2–4.
- [Serák Julianna] E. Gy. (1936). Éva és Évi. Bokor Malvin új regénye. *Új Idők*, 3, pp. 102–103.
- [Sz. Weress Jolán] (1937). Ausztrália közelről. *Új Idők*, 9, pp. 315–316.
- Tavaszi divat. Hollóházai Radványi Magda rajza az Új Idők számára. 1930. *Új Idők*, 12, pp. 370–371.
- Tormay Cecil (1937). A magyar nemzeti hadsereghez [1919]. In: Uő: *Küzdelmek, emlékezések*. (pp. 18–20) Budapest: Genius. .
- Tóth Lenke K. (1937). Mai asszony, *Új Idők*, 1, pp. 476.

Olvasói levelek:

- „I. Z.-né Winnipeg, Kanada” (1937). *Új Idők*, 13, p. 481.
- „Hóra I.” (1920). *Új Idők*, 13, p. 265
- „Fehér almavirág” (1920). *Új Idők*, 6, p. 121
- „Egy előfizető leánya” (1920). *Új Idők*, 6, p. 121
- „Csalódott 3.” (1920). *Új Idők*, 6, p. 121
- „Szép város Kolozsvár 131” (1930). *Új Idők*, 4, p. 123
- Hortenzia 185 (1931). *Új Idők*, 4, p. 123
- „Új Idők 32.” (1931). *Új Idők*, 4, p. 129
- „Szeretném, ha szeretnének” (1931). *Új Idők*, 6, p. 191.
- „Egy volt dolgozó nő” (1937). *Új Idők*, 7, pp. 253–254.
- „Erzsébet asszony” (1937). *Új Idők*, 9, pp. 323–324.
- „Ad Astra”, (1936). *Új Idők*, 1, p. 39
- János 32. (1920). *Új Idők*, 2, p. 41.
- Asszony, aki szeret (1920). *Új Idők*, 3, p. 61
- P. V. Vancouver 7576 (1936). *Új Idők*, 1, pp. 36–37.